

31.8.2007

Dnro 2393/4/05

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Riitta Länsisyrjä

LAPSEN KUULEMINEN ULOSOTTOASIASSA

1 KANTELU

Kantelija pyysi oikeusasiamiestä tutkimaan Rovaniemen kihlakunnanviraston ulosotto-osaston kihlakunnanvoudin ja avustavan ulosottomiehen menettelyn sivullisen tietojenantovelvollisuutta koskevassa asiassa. He kuulivat kantelijan 16-vuotiasta tytärtä Kemin kihlakunnanviraston ulosotto-osaston Tornion palvelutoimistossa 12.8.2005 hänen isäänsä velallisena koskevassa asiassa. Kantelija oli tilaisuudessa läsnä. Kantelija kummeksuu sitä, voiko 16-vuotias lapsi ymmärtää ulosottolaissa sivulliselle asetettuja velvoitteita tietojen antamisessa.

3 RATKAISU

Tapahtumatietoja

Saadun selvityksen mukaan lapsen isä oli ollut erityisperinnän velallisena Rovaniemen kihlakunnanviraston ulosotto-osaston erityisperintäyksikössä kesästä 2005 lähtien. Velallisen omaisuutta oli ulosmitattu sekä hänen ja hänen perheensä yhteisestä asunnosta Torniossa että myös sivullisen hallusta. Ulosoton haltuun saatu omaisuus ei kattanut velallisen velkoja. Velallisen asunnolla oli ollut myös omaisuutta, jonka omistuksesta ei heti saatu selvyyttä eikä sitä ollut otettu ulosoton haltuun. Velallisen asunnolla ja toimistolla oli tehty kotietsintä, jonka yhteydessä velallisen papereista oli löytynyt myös perämoottoria ja venettä koskevia papereita. Selvityksen mukaan asiassa oli jo saatu selkeää näyttöä keinotekoisesta järjestelystä.

Kihlakunnanvoudi harkitsi tarpeelliseksi kuulla velallisen tytärtä perheen asunnolla olevan tyttären omistamaksi väitetyn veneen ja moottorin omistusoikeudesta ja mahdollisista edellytyksistä sivullisen (lapsen) omaisuuden samaistamisesta velallisen omaisuuteen. Kysymykset olivat koskeneet perheen asumisjärjestelyjä, veneen ja perämoottorin omistusoikeutta, hankintaa, rahoitusta ja esineitä koskevia asiakirjoja. Kuuleminen oli selvityksen mukaan perustunut ulosottolain 3 luvun 64–66 §:n sivullisen tietojenantovelvollisuutta koskeviin säännöksiin ja myös ulosottolain 4 luvun 9 §:n 5 momentin säännökseen samaistamisesta.

Oikeusohjeita

Ulosottolaissa ei ole asetettu velalliselle tai sivulliselle yleistä velvollisuutta antaa tietoja. Tietojenantovelvollisuus perustuu aina sivullisen ja velallisen väliseen sopimussuhteeseen tai siihen rinnastettavaan seikkaan siten, kuin ulosottolain 3 luvun 66 §:ssä säädetään. Ulosottolain 3 luvun 64 §:n mukaan yleinen edellytys sille, että tietoja saadaan kysyä tällaiselta sivulliselta, on, että ulosottomies arvioi tietojen olevan välttämättömiä täytäntöönpanoa varten.

Ulosottolain 3 luvun 66 §:n mukaan sivullisen on kysyttäessä ilmoitettava ulosottomiehelle muun muassa:

- 1) onko hänellä velalliselle kuuluvaa omaisuutta hallussaan tai muutoin määräysvallassaan ja omaisuuden laatu;
- 2) onko velallisella häneltä tai hänellä velalliselta saatavia ja saatavien peruste ja määrä sekä saatavia koskevien tilien maksuliike ja velallisella olevat tilin käyttöoikeudet;
- 3) onko hän tehnyt velallisen kanssa tai tämän hyväksi sellaisen oikeustoimen, jolla saattaa olla merkitystä etsittäessä velallisen omaisuutta, ja oikeustoimen sisältö;

Ulosottolain 3 luvun 68 §:n mukaan jos 66 §:ssä tarkoitettu sivullinen kieltäytyy antamasta tietoja, ulosottomies saa velvoittaa hänet antamaan tiedot heti tai määrääjässä sakon uhalla. Ulosottomies voi velvoittaa sakon uhalla hänet myös saapumaan tiettyyn paikkaan tietoja antamaan, kun tietoja ei saada muulla tavalla.

Ulosottolain 1 luvun 19 §:n mukaan ulosottomiehen tulee toimia virkatehtävissään asianmukaisesti ja puolueettomasti. Täytäntöönpanotehtävät tulee suorittaa joutuisasti, tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti aiheuttamatta vastaajalle tai sivulliselle suurempaa haittaa kuin täytäntöönpanon tarkoitus vaatii. Ulosottomiehen tulee edistää vastaajan omatoimisuutta ja asianosaisten välistä sovinnollisuutta ulosottoasiassa sopivalla tavalla.

Ulosottolaissa ei ole erityisiä säännöksiä lapsen kuulemisesta. Myöskään holhoustoimesta annettu laki (442/1999) ei nimenomaisesti sääntele oikeutta vajaavaltaisen kuulemiseen selvityksen hankkimiseksi.

Arvioin sivullisena olevan lapsen kuulemisen edellytyksiä seuraavasti.

Välttämättömyys ja asianmukaisuus

Sivulliselta tietojenantovelvollisuuden nojalla hankittavien tietojen tulee siis olla välttämättömiä nimenomaisen täytäntöönpanotehtävän suorittamisen kannalta. Erityisesti lasta kuultaessa tulee kiinnittää huomiota ulosoton yleisen asianmukaisuusvaatimuksen toteutumiseen.

Oikeusministeriö katsoi lausunnossaan, että lapsen kuulemisen edellytyksiä on arvioitava yleisen asianmukaisuuden vaatimuksen kannalta, koska holhoustoimilaissa tai ulosottolaissa ei ole säännöksiä alaikäisen kuulemisesta

ulosottomenettelyssä. Oikeusministeriön mukaan alaikäisen ikä tulee suhteuttaa siihen hyötyyn, joka kuulemisesta on odotettavissa. Asianmukaisuuden vaatimus edellyttää myös, ettei kuulemisessa tarpeettomasti aseteta alaikäistä ja hänen huoltajaansa vastakkain.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että lapsen kuulemista voitaneen pitää sallittuna esimerkiksi tiedustelemalla jonkin esineen sijaintipaikkaa, jos kuuleminen on painavista syistä välttämätöntä asiassa. Lisäedellytyksenä on katsottu olevan, että alaikäinen suostuu kuulemiseen (Linna – Leppänen: Ulosotto menettelynä, s. 450).

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Näin ollen myös ulosotossa tulee lapsen kuulemisen välttämättömyyden arvioinnissa ottaa lähtökohdaksi lapsen suojelun asettamat vaatimukset niin perintäkeinojen valinnalle kuin toimenpiteiden toteutukselle. Korostan, että alaikäisen ollessa kysymyksessä tulee asianmukaisuusvaatimuksen mukaisesti suhtautua kuulemiseen erittäin pidättyväisesti. Lapsen etu vaatii, että häntä ei aseteta sellaiseen vastakkainasettelutilanteeseen vanhempiensa tai vanhempansa kanssa, että siitä voi olla haittaa hänen vastaiselle kehitykselleen.

Kun otetaan huomioon kysymysten sisältö, tietojen välttämättömyyden arvioinnissa tuli siten tässä tapauksessa harkittavaksi, oliko omaisuuden eli veneen ja perämööttörin hankinnassa käytetyistä varoista mahdollista hankkia selvitystä esimerkiksi välillisesti sitä kautta, että olisi tilitiedusteluin selvitetty velallisen tilitietoja. Kuuleminen sen selvittämiseksi, onko kuultava lapsi ollut läsnä omaisuuden ostotilanteessa tai onko hän tietoinen omaisuutta koskevien asiakirjojen säilyttämispaikasta, ei mielestäni asian selvittämisen kannalta ole ollut välttämätöntä, koska omaisuus oli hankittu lapsen ollessa korkeintaan 12 vuoden vanha. Tiedot on voitu myös saada kuulemalla kantelijaa edunvalvojana. Tässä tapauksessa onkin näin menetelty.

Omaisuuden vallinta ja toimintakelpoisuus

Mielestäni nimenomaisen säännöksen puuttuessa mahdollisuutta lapsen kuulemiseen sivullisena tulee välttämättömyys- ja asianmukaisuuskriteerien ohella arvioida myös niiden normien valossa, jotka on säädetty vajaavaltaisen vallinnasta ja hänen toimintakelpoisuudestaan holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999).

Holhoustoimilain 23 §:n mukaan vajaavaltaisella eli muun muassa alle 18-vuotiaalla henkilöllä ei ole oikeutta itse vallita omaisuuttaan eikä tehdä sopimuksia tai muita oikeustoimia, jollei laissa toisin säädetä. Lain 24 §:n 1 momentin mukaan vajaavaltainen voi itse tehdä oikeustoimia, jotka ovat olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Lain 25 §:n 1 momentin mukaan vajaavaltaisella on oikeus määrätä muun muassa siitä, minkä hän on vajaavaltaisuuden aikana omalla työllään ansainnut.

Alle 18-vuotiaan lapsen toimintakelpoisuutta on holhoustoimilaissa edellä kuvatuin tavoin rajoitettu, koska sääntelyllä pyritään täydentämään ja korvaamaan edunvalvonnan tarpeessa olevan puutteellista kykyä hoitaa taloudellisia asioitaan.

Ulosottolain 3 luvun 66 §:n mukaisen sivullisen tietojenantovelvollisuuden piiriin kuuluvat kysymykset liittyvät juuri omaisuuden vallintaan ja sopimusten tai muiden oikeustoimien tekemiseen eli sellaisiin seikkoihin, joista päättämiseen vajaavaltaisella itsellään ei ole kelpoisuutta. Tämän vuoksi vajaavaltainen ei myöskään voi pätevästi antaa tietoja näistä asioista, joista joku muu on hänen puolestaan päättänyt.

Lapsen edun huomioon ottaminen ja hänen perustuslaissa turvatun omaisuuden suojaus toteutumisen kannalta olisi varsin epätyytyttävää, jos lapsi joutuisi antamaan ulosottoviranomaiselle omaisuuttaan koskevia tietoja, jotka voivat koitua hänen vahingokseen, vaikka hänellä ei holhousoikeudellisessa sääntelyssä ole katsottu olevan riittävää kykyä tätä omaisuutta vallita tai tehdä oikeustoimia.

Mielestäni oikeus lapsen kuulemiseen sivullisena tulisi siten nimenomaisen sääntelyn puuttuessa määräytyä sen mukaan, vallitseeko lapsi kuulemisessa tarkoitettua omaisuutta. Muutoin lapsi voi antaa tietoja lähinnä vain omaisuuden sijaintipaikasta ja muista seikoista, jotka eivät edellytä häneltä kykyä arvioida oikeudellisia seikkoja, kuten omistusoikeutta tai jotakin oikeustointia ja niiden merkitystä ulosoton kannalta. Mielestäni lapsen suostumuksella kuulemiseen ei ole merkitystä, koska hänen ei voida katsoa ymmärtävän suostumuksen merkitystä.

Tässä tapauksessa lapsen isä oli hänen edunvalvojanaan toimien ostanut lastensa nimiin ja selvityksen mukaan heidän rahoillaan kuulemisessa tarkoitetut veneen ja perämööttörin kolmannelta henkilöltä kuultavan ollessa 10–12 vuotta vanha. Kuulemisajankohtana lapsi oli 16-vuotias. Omaisuus ei ollut sellaista, joka olisi ollut lapsen vallinnassa. Näin ollen asiassa ei mielestäni ole ollut edellytyksiä kuulla lasta sivullisena tätä omaisuutta koskevista oikeustoimista tai omistusoikeudesta.

Sen sijaan sivullisena olevan lapsen edunvalvojalta, jonka vallinnassa on vajaavaltaisen sellaista omaisuutta, mitä edellä ulosottolain 3 luvun 66 §:ssä tarkoitetaan, voidaan mielestäni sivullisen kuulemista koskevien säännösten mukaisesti hankkia tietoa. Tässä tapauksessa kantelijaa eli lapsen toista edunvalvojaa olikin kuultu omaisuuden hankintaan ja käyttöön liittyvistä seikoista.

Johtopäätös

Edellä esitetyn perusteella katson, että lasta itseään ei olisi tullut velvoittaa antamaan asiassa tietoja sivullisena.

Saatan tämän käsitykseni kihlakunnanvoudin ja avustavan ulosottomiehen tietoon.

Saatan oikeusministeriön tietoon ja harkittavaksi, olisiko ulosottolakia syytä täydentää lapsen tietojenantovelvollisuutta koskevilla säännöksillä.